

Indefinite Pronouns in Different Varieties of Gilaki Language

Shadi Keshavarz Shokri^{1*}
Mohammad Rasekh-Mahand²

Abstract

Indefinite pronouns such as the Persian *kasi* (“someone”), are referential expressions that do not have a specific referent and play diverse functions across languages. The present study explores the use of indefinite pronouns in different varieties of Gilaki which is a Northwestern Iranian language spoken along the Iranian part of Caspian Sea coast. The study aims to compare and identify both similarities and regional distinctions in the use of these pronouns between the Western and Eastern Gilaki. To do so, it adopts Haspelmath’s (1997) semantic map model, a crosslinguistic framework that enables typological and intra-language comparison. The research data were elicited from everyday speech across six regions in Gilan Province and the analysis resulted in semantic maps for each of the varieties that capture the functional distribution of indefinite pronouns. Findings indicate that although minor differences exist, the overall usage of indefinite pronouns is consistent in Western and Eastern Gilaki. The application of semantic map model proves effective for typological and dialectological studies, offering insights into the syntactic and semantic structures of Gilaki and other languages.

Keywords: indefinite pronoun, semantic map, Gilaki, typology

Extended abstract

1. Introduction

Indefinite pronoun such as the Persian *kasi* (“someone”), *čizi* (“something”) perform different functions across languages. They are referential expressions that in terms of identifiability refer to the type of referent rather than a specific token. These categories in terms of referent status do not have a real-world referent (Croft 2022). Investigating such grammatical categories in different languages is crucial because it helps us identify linguistic universals and recognize similarities and differences among languages (Croft 2003).

*1. PhD student in Linguistics, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran.

(Corresponding Author: shadi_k92@yahoo.com)

2. Professor of Linguistics, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran (rasekh@basu.ac.ir)

The present research studies indefinite pronouns in the Gilaki language. Gilaki is a Northwestern Iranian language spoken in Gilan mostly province. This language, which is a subgroup of the Caspian languages, has two primary dialects: Eastern and Western. These dialects exhibit variation in phonology, vocabulary and grammar (Stilo, 2001).

The most well-known study carried out in this field is the typological study of Haspelmath (1997), which examined indefinite pronouns across forty languages and presented the semantic map of each. Also, previous work by Rasekh-Mahand (2015) explored indefinite pronouns in several modern Iranian languages and presented their semantic map, yet no comparable study has been conducted for Gilaki. The absence of research specific to Gilaki within semantic map model leaves an evident gap. Therefore, this article addresses the gap by applying Haspelmath's (1997) semantic map model to Gilaki, comparing the use of indefinite pronouns in eastern and western regions of Gilan.

2.Theoretical Framework

This study explores indefinite pronouns in different varieties of the Gilaki language within Haspelmath's (1997) semantic map model. Semantic maps provide universals derived from cross-linguistics comparison, which is crucial for choosing and arranging the relevant functions of a multifunctional gram on the semantic map (Haspelmath 2003:216). These different functions are contiguous, or as Croft (2003:134) emphasizes, according to the semantic map connectivity hypothesis, there should be no gap between them and they are connected to one another.

3. Methodology

The research follows a qualitative approach and the required data, in addition to one of the authors being a native speaker, were drawn from the everyday speech of 18 Gilaki-Farsi bilingual speakers. Using convenience sampling, participants were selected from six cities of Gilan province: Rasht, Bandar Anzali, and Some'e Sara in western Gilan, as well as Lahijan, Amlash, and Siahkal in eastern Gilan. The data were collected through oral interviews and recording of conversations. Participants were asked to translate selected sentences representing different functions of indefinite pronouns (adapted from Haspelmath 1997) into Gilaki. The resulting sentences were transcribed, analyzed and finally mapped based on the model of Haspelmath (1997) in the form of semantic maps to each variety.

4. Results & Discussion

After collecting the sentences, data relating to the different functions of indefinite pronouns in each variety of the Gilaki language were presented, and at the end of each section, the semantic map of indefinite pronouns in that variety was drawn.

Analysis reveals that apart from the minor phonological and lexical differences that exist in the speech of the eastern and western Gilan regions, Eastern and Western Gilaki share broadly similar patterns in the use of indefinite pronouns, with only minor differences. According to the semantic maps drawn for each of the cities mentioned, we can see five groups of indefinite pronouns overlap in both regions. Yet, some distinctions emerge: in Western Gilaki, the morpheme *yek* (“one”) extends to question and conditional referent, and *hič* (“no”) is employed not only in direct negation but also in question and indirect negation contexts. This issue was not observed in Eastern Gilaki dialects. On the other hand, the morpheme *hame* (“all”) is more frequently used for indirect negation referent in Eastern Gilaki, while this usage is absent in Western varieties. These semantic maps also follow Croft’s (2003) semantic map connectivity hypothesis; that is, the functions of indefinite pronouns are interconnected and there is no gap between them, and as Haspelmath (2003) says, they are contiguous. Overall, the findings of this research and the obtained semantic maps show both the broad similarities and the subtle differences in how Gilaki varieties employ indefinite pronouns.

5. Conclusions & Suggestions

The similar behavior of indefinite pronouns across Gilaki varieties reflects the geographical proximity of the cities of Gilan province, which strengthens their linguistic cohesion. Minimal distances between these regions reduce likelihood of major linguistic structural divergence. Nevertheless, minor distinctions can to some extent be the result of language contact. Eastern Gilaki, situated near Mazani, shows influence from that language, and Western dialects, due to adjacency with Talyshi and Standard Persian, show different patterns in some functions of indefinite pronouns. Thus, while the broad similarities between Eastern and Western Gilaki derive from geographical closeness and social cohesion, observed differences can be attributed to the type and intensity of language contact of each region with neighboring languages. Clearly, semantic maps enable systematic comparison of these dialects and recognizing their differences and similarities. The semantic map model proves to be a powerful tool for typology and dialectology studies, and it helps researchers in mapping the relations between grammatical and lexical categories, offering valuable insights into both universal and language-specific variation.

Select Bibliography

Croft, W. *Typology and universals*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press; 2003.

- Croft, W. *Morphosyntax Construction of the World's Languages*. Cambridge: Cambridge University Press; 2022.
- Haspelmath, M. *Indefinite pronouns*. Oxford: Clarendon; 1997.
- Haspelmath, M. The geometry of grammatical meaning: semantic maps and cross-linguistic comparison. In: Tomasello M. (ed.) *The new psychology of language*. Vol. 2. Mahwah (NJ): Erlbaum; 2003, 211-242
- Stilo, D. Gīlān x. Languages. In: *Encyclopædia Iranica*. Vol. X, Fasc. 6; 2012: 660–668.
- Rasekh-Mahand, M. The different uses of indefinite pronouns in some modern Iranian languages. *Proceedings of the Second International Conference on Iranian Languages and Dialects (Past and Present)*; 2015, 203-226. [In Persian]

How to cite:

Keshavarz Shokri Sh, and Rasekh-Mahand S. Indefinite Pronouns in Different Varieties of Gilaki Language. *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani*. 2025; 2(18): 57-85. DOI:10.22124/plid.2025.31093.1721

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۱۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۳۰
صفحات: ۸۵-۵۷

ضمایر نکره در گونه های مختلف زبان گیلکی

محمد راسخ مهند^۲

شادی کشاورز شکری^۱

چکیده

پژوهش حاضر کاربرد ضمایر نکره را در گونه های مختلف زبان گیلکی، از زبان های ایرانی شمال غربی در کرانه دریای خزر بررسی می کند. ضمایر نکره مانند «کسی» عباراتی ارجاعی هستند که مصداق مشخصی در جهان خارج ندارند و نقش های مختلفی در زبان ها دارند (Croft, 2022). هدف این پژوهش پی بردن به شباهت ها و تفاوت های گویش گیلکی غربی و شرقی و مقایسه کاربرد ضمایر نکره در زبان گیلکی این دو منطقه است. بدین منظور از چهارچوب نقشه معنایی هسپلمت (1997) استفاده می شود. این چهارچوب یک الگوی همگانی است که امکان توصیف و مقایسه بینا زبانی و درون زبانی را برای زبان شناسان در مطالعات رده شناختی فراهم می کند. داده های پژوهش از گفتار روزمره شش منطقه در گیلان جمع آوری شده و پس از بررسی و مقایسه آنها، نقشه معنایی پیشنهادی برای هر کدام از گویش ها ترسیم شده است. یافته ها نشان می دهد که به طور کلی کاربرد ضمایر نکره در گویش های گیلکی غربی و شرقی مشابه هستند و با وجود تفاوت اندک میان آنها، گویشوران این دو منطقه این تکواژها را نسبتاً یکسان استفاده می کنند. استفاده از نقشه معنایی در مطالعات رده شناختی و گویش شناسی بسیار مفید است و می توان به کمک آن به درک عمیق تری از ساخت های نحوی و معنایی در زبان ها دست یافت.

واژگان کلیدی: ضمایر نکره، نقشه معنایی، گیلکی، رده شناسی

✉ shadi_k92@yahoo.com
rasekh@basu.ac.ir

۱- دانشجوی دکتری زبان شناسی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران
۲- استاد گروه زبان شناسی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

۱- مقدمه

ضمایر نکره، ضمایری چون «کسی، چیزی، جایی» و امثال آن در زبان فارسی، در زبان‌های مختلف نقش‌های متفاوتی به عهده دارند. چندنقشی بودن بیشتر در کلمات دستوری و وندها دیده می‌شود زیرا تکواژهای دستوری نسبت به کلمات قاموسی دارای معنای انتزاعی‌تری هستند (Haspelmath, 2003). ضمایر نکره در دسته‌ای از عبارات‌های ارجاعی قرار دارند که به لحاظ هویت‌پذیری به نوع مرجع اشاره می‌کنند، نه به خودش. این مقولات به لحاظ ساخت اطلاعاتی مرجع مشخصی در جهان خارج ندارند (Croft, 2022). زبان‌ها برای بیان چند نقش مختلف این عبارات‌های ارجاعی ضمایر نکره یکسانی به کار می‌برند و این‌گونه نیست که هر مرجع معنایی نامشخص با یک صورت متفاوت نشان داده شود. به عبارت دیگر، با وجود اینکه همه این امکانات دستوری، یعنی ضمایر نکره، به مفهومی نکره اشاره می‌کنند، اما برای همه ضمایر نکره صورت یکسانی به کار نمی‌رود (Ibid). به همین دلیل لازم است میان این نقش‌ها تمایز قایل شد و هر کدام را به صورت مجزا بررسی کرد. خانلری (۱۳۶۶: ۲۰۰) برای توصیف این عناصر، به جای ضمایر نکره از اصطلاح «ضمایر مبهم» استفاده می‌کند و آنها را کلماتی می‌داند که «جایگزین اسم می‌شوند و کسی یا چیزی را بطور نامعین و نامشخص بیان می‌کند». انوری و گیوی (۱۳۷۴: ۱۸۸) نیز معتقدند این کلمات تنها و بی‌همراهی اسم در جمله ظاهر می‌شوند. مطالعه این مقولات دستوری در زبان‌های مختلف اهمیت بسزایی دارد زیرا ما را در دستیابی به همگانی‌ها و شناسایی اشتراک‌ها و تفاوت‌های میان زبان‌ها یاری می‌رساند. زبان‌های مختلف برای بیان یک نقش یا معنا می‌توانند از ساخت‌های متفاوتی بهره ببرند. مطالعات رده‌شناسی به دنبال یافتن همگانی‌های زبانی و تبیین گوناگونی میان آنهاست، بنابراین هرچه زبان‌های بیشتری بررسی شود دید کلی‌تری به ما می‌دهد، تبیین قوی‌تر و همگانی معتبرتر خواهد بود (Croft, 2003).

این پژوهش تلاش دارد ضمایر نکره را در زبان گیلکی بررسی کند. زبان گیلکی یکی از زبان‌های ایرانی و متعلق به خانواده زبان‌های شمال غربی است که در استان گیلان صحبت می‌شود. این زبان که زیرگروهی از زبان‌های حاشیه دریای خزر است، دارای دو گویش اصلی شرقی و غربی است که از نظر آوایی و واجی، واژگانی و دستوری می‌توانند از یکدیگر متفاوت باشند (Stilo, 2001). بدین منظور، به‌طور کلی آنها را در دو دسته گیلکی «بیه پس» (گویش نواحی غربی) و گیلکی «بیه پیش» (گویش نواحی شرقی) تقسیم می‌کنند و سفیدرود نقطه

مرزی این دو منطقه است که از وسط گیلان عبور می‌کند. نظام صرف و نحو زبان گیلکی از جهاتی مشابه زبان فارسی و سایر زبان‌های ایرانی است و از جهاتی دیگر متفاوت با آنهاست. با وجود آنکه در مناطق روستایی گیلان بسیاری از گیلک‌ها، به‌ویژه زنان، با زبان فارسی آشنایی چندانی ندارند، اما اکثر مردمان شهرهای گیلان دوزبانه هستند و علاوه‌بر گیلکی به زبان فارسی نیز صحبت می‌کنند (Rastorgueva, 1971).

زبان‌شناسان ضمایر نکره را در شماری از زبان‌های دنیا مطالعه کرده‌اند. شناخته‌شده‌ترین پژوهش در این زمینه مطالعه رده شناختی هسپلمت (1997) است که نقش‌های گوناگون ضمایر نکره را در چهل زبان بررسی و نقشه معنایی^۱ هریک را ارائه کرده‌است. دیگر زبان‌شناسان نیز این عناصر را در زبان‌های مختلف بررسی کرده‌اند: زبان‌های ژاپنی و کره‌ای (Kinuhata & Whitman, 2011)؛ زبان‌های اورالی^۲ (Van Alsenoy & Van der Auwera, 2015)؛ زبان اوگاریتی^۳؛ از زبان‌های سامی^۴ شمال غربی (Burlingame, 2021) و زبان‌های سامی^۵ (Juutinen & Mettovaara, 2021). در زبان فارسی راسخ مهند (۱۳۹۴) در پژوهشی کاربردهای مختلف ضمایر نکره در چندین زبان ایرانی نو را بررسی کرده و نقشه معنایی آنها را ترسیم نموده‌است. در دیگر آثار، مانند جاسبی (2016)؛ هوزینگر^۶ و صادق‌پور (2020) و ون‌در‌آورا و کوهکن (2022) می‌توان اشاراتی به این عناصر یافت. با وجود پژوهش‌های قابل توجه در زبان گیلکی، ازجمله بررسی نکره (بختیاری مرکبه، ۱۳۹۵؛ مهدویان و شعبانی و دانای طوس، ۱۴۰۱؛ Kahnemuyipour, Shabani & Taghipour, 2024)، به ضمایر نکره پرداخته نشده‌است و پژوهش مستقلی در این باره وجود ندارد. علاوه‌بر این، جای پژوهش ضمایر نکره در زبان گیلکی در چهارچوب نقشه معنایی در مطالعات رده‌شناسی و گویش‌شناسی خالی است. این مقاله تلاش می‌کند با مطالعه ضمایر نکره در گونه‌های مختلف زبان گیلکی در چهارچوب نقشه معنایی هسپلمت (1997) پاسخ این سوال‌ها که «نقش‌های مختلف ضمایر نکره در گونه‌های مختلف زبان گیلکی به چه شکلی توزیع شده‌اند؟» و «آیا از این منظر تفاوتی در گویش‌های گیلکی غربی و شرقی وجود دارد؟» را بیابد.

-
1. Semantic map
 2. Uralic
 3. Ugaritic
 4. Semitic
 5. Saami
 6. Heusinger

شناخت و تحلیل دقیق ضمایر نکره در زبان گیلکی می‌تواند به درک بهتر ساختارهای نحوی و معنایی این زبان و همچنین ارائه بینشی جدید در زمینه رده‌شناسی و مطالعات گویش‌شناسی ایرانی بینجامد. در پژوهش حاضر سعی بر آن است تا با استفاده از چهارچوب نقشه معنایی هسپلمت (1997) نقش‌های گوناگون این عنصر دستوری در گویش گیلکی شرق و غرب بررسی شود. مدل نقشه معنایی این امکان را فراهم می‌کند تا بتوانیم با بررسی‌های بین‌زبانی به همگانی موجود برای مقولات دستوری متفاوت پی ببریم و آنها را در زبان‌های مختلف مقایسه کنیم. در این پژوهش به شباهت‌ها و تفاوت‌های گیلکی این دو منطقه پرداخته شده است.

۲- چهارچوب نظری

یکی از مشکلات تحلیل‌های زبانی وجود چندین نقش برای یک صورت زبانی است. این مسأله بیشتر در امکانات دستوری دیده می‌شود چراکه این عناصر نسبت به عناصر واژگانی کاربرد بیشتر و بسامد بالاتری دارند؛ هرچه کلمه‌ای بسامد بالاتری داشته باشد، بیشتر در معرض دستوری‌شدگی^۱ و چندنقشی شدن قرار می‌گیرد و به لحاظ معنایی نیز دچار معنازدایی^۲ می‌شود و معنای کلی کسب می‌کند (Wischer, 2006). هسپلمت (2003) برای توصیف و نشان دادن الگوی چندنقشی امکانات دستوری چهارچوب نقشه‌های معنایی را معرفی می‌کند که چهارچوب پژوهش حاضر است.

اصطلاح نقشه معنایی در مطالعات کمر^۳ (201: 1993)، استاسون^۴ (578: 1997) و ون‌در‌آورا^۵ و پلانگیان^۶ (1998) به کار رفته بود، درحالی که کرافت (92: 2001) آن را با اصطلاح فضای مفهومی^۷ و اندرسون^۸ (1986) با اصطلاح نقشه ذهنی^۹ مطرح می‌کند. هسپلمت (1997) خود نیز در مطالعات پیشین از این مفهوم با اصطلاح نقشه تلویحی^{۱۰} یاد می‌کند اما در مطالعات بعدی اصطلاح نقشه معنایی را ترجیح می‌دهد. کرافت (92: 2001)

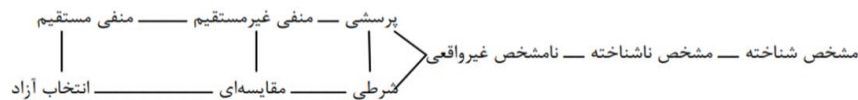
-
1. Grammaticalization
 2. desemanticization
 3. S. Kemmer
 4. L. Stassen
 5. J. Van der Auwera
 6. V. A. Plungian
 7. Conceptual space
 8. L.B. Anderson
 9. Mental map
 10. Implicational map

مدل مختص به یک زبان مشخص را نقشه معنایی می‌نامد و معتقد است نقشه معنایی هر عنصر دستوری، یک همگانی شامل نقش‌های گوناگون آن عنصر در زبان‌ها و رابطه میان آنهاست که از طریق مطالعات بین‌زبانی و مقایسه زبان‌های بررسی شده می‌توان به آن دست یافت. نقشه معنایی علاوه بر اینکه شباهت‌ها و تفاوت‌های زبان‌ها را مشخص می‌کند، می‌تواند نشان‌دهنده زبان‌های ممکن نیز باشد.

با آنکه مدل نقشه معنایی در مطالعات زبان‌شناسی نسبتاً جدید است، در دهه‌های اخیر ابزاری مؤثر در پژوهش‌های متعدد بین‌زبانی و درون‌زبانی و رهگشای بسیاری از این بررسی‌ها بوده‌است. آثار بسیاری مدل نقشه معنایی را در بررسی مقولات دستوری مختلف از جمله وجهیت^۱، دستوری‌شدگی، حالت^۲، حرف اضافه^۳ و مقولات دیگر و کاربرد این مدل در آینده مطالعات زبان‌شناسی بررسی کرده‌اند (De Haan, 2004؛ Narrog & Van der Auwera, 2011؛ 2011؛ Georgakopoulos & Polis, 2011؛ Croft, 2022). از پژوهش‌های دیگر در زبان‌های ایرانی نیز می‌توان به آثار محمدی‌راد و راسخ مهند (2017)؛ راسخ مهند و ایزدی‌فر (2022) و راسخ مهند و پری‌زاده (2024) اشاره کرد.

نقشه‌های معنایی یک الگوی همگانی هستند و با مقایسه‌های بین‌زبانی به دست می‌آیند که در انتخاب و قرارگیری نقش‌های مختلف یک امکان دستوری در نقشه معنایی تعیین‌کننده است (Haspelmath, 2003: 216). این نقش‌های مختلف مشابه^۴ و به هم پیوسته^۵ هستند یا به گفته کرافت (2003: 134) طبق اصل اتصال معنایی^۶ نباید میان آنها فاصله‌ای وجود داشته باشد و به یکدیگر متصل هستند.

بررسی ضمایر نکره هسپلمت (1997) از نخستین پژوهش‌ها در چهارچوب نقشه معنایی است. او نقش‌های مختلف ضمایر نکره را در چهل زبان بررسی و مقایسه کرد و یافته‌های خود را در قالب فضای مفهومی زیر ارائه داد:

شکل ۱- فضای مفهومی ضمایر نکره (Haspelmath, 1997: 64)

1. modality
2. Case
3. Adposition
4. Similar
5. Contiguous
6. Semantic connectivity

طبق رویکرد پیشنهادی هسپلمت (1997) ضمائر نکره در نه نقش و کارکرد در زبان‌ها ظاهر می‌شوند که با هدف مقایسه‌های بین‌زبانی در تمایز با یکدیگرند. تمامی این نقش‌ها لزوماً در همه زبان‌ها مشاهده نمی‌شود. این نه نقش عبارت‌اند از:

- مشخص شناخته^۱: مرجعی که هویت آن برای گوینده آشکار اما برای شنونده ناشناخته است.
- 1. **Somebody** called while you were away: Guess who!
- مشخص ناشناخته^۲: مرجعی که هویت آن هم برای گوینده و هم برای شنونده ناشناخته است.
- 2. I heard **something**, but I couldn't tell what kind of sound it was.
- نامشخص غیرواقعی^۳: مرجعی که هویت مشخصی در جهان خارج ندارد و غیرواقعی است.
- 3. Please try **somewhere** else.
- پرسشی: مرجع نامشخصی که در جملات سوالی به‌ویژه پرسش‌های قطبی به‌کار می‌رود.
- 4. Did **anybody** tell you anything about it?
- شرطی: مرجع نامشخصی که در ساخت‌های شرطی به‌کار می‌رود.
- 5. If you see **anything**, tell me immediately.
- منفی غیرمستقیم: مرجع نامشخصی که در بند درونه^۴ یک بند منفی به‌کار می‌رود.
- 6. I don't think that **anybody** knows the answer.
- مقایسه‌ای: مرجع نامشخصی در ساخت مقایسه‌ای به عنوان معیار به‌کار می‌رود.
- 7. In Freiburg the weather is nicer than **anywhere** in Germany.
- انتخاب آزاد: مرجعی نامشخص در بافت‌های خاصی که می‌توان هویت آن را آزادانه، بدون آنکه بر ارزش صدق^۵ جمله تأثیر بگذارد، انتخاب کرد.
- 8. **Anybody** can solve this simple problem.
- منفی مستقیم: مرجع نامشخصی که در بند اصلی ساخت‌های منفی به‌کار می‌رود.
- 9. **Nobody** knows the answer.

-
1. Specific known
 2. Specific unknown
 3. Irrealis nonspecific
 4. Embedded clause
 5. Truth value

به اعتقاد هسپلمت (1997: 220) در زبان انگلیسی ضمایر نکره در سه گروه قرار می‌گیرند: گروه some (someone)، گروه any (anyone) و گروه no (no one). در این عبارات تکواژ آغازی نقش دستوری را در نقشه معنایی به عهده دارد و تمایز میان آنها را نشان می‌دهد. این تمایزها در بسیاری از زبان‌ها تقریباً با زبان انگلیسی قابل مقایسه است، اما از جنبه‌هایی با آن تفاوت دارد. دو گروه ضمایر نکره در زبان روسی to- و nibud- است که nibud- مانند any- در جملات خبری مثبت به کار نمی‌رود و در جملات سوالی و شرطی کاربرد دارد، اما برخلاف انگلیسی با نامشخص غیرواقعی (مصادقی که یک مرجع واقعی ندارد) هم به کار می‌رود. انگلیسی هم مشخص و هم نامشخص را با some نشان می‌دهد که می‌تواند مبهم باشد و دوتا خوانش متفاوت داشته باشد (ممکن است نامزدی داشته باشد که اهل بوتسوانا است یا ممکن است به دنبال ازدواج با فردی از بوتسوانا باشد).

10. *On xočet ženit'sja na kom-to iz Botsvany.*

He want.3SG mary to someone from Botswana

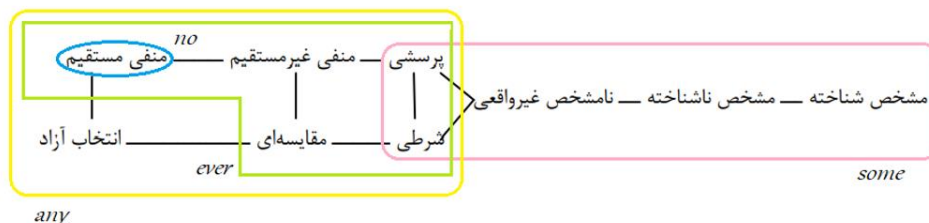
"He wants to marry someone from Botswana." (مشخص ناشناخته)

11. *On xočet ženit'sja na kom-nibud' iz Botsvany.*

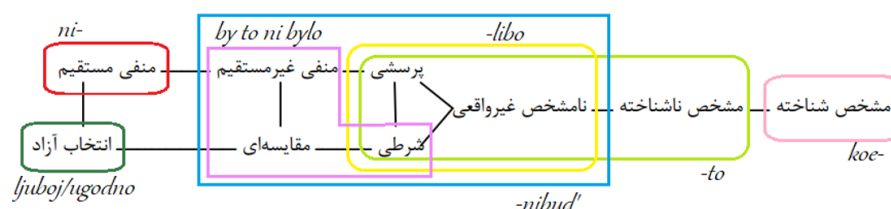
He want.3SG mary to someone from Botswana

"He wants to marry someone from Botswana." (نامشخص غیرواقعی)

در انتخاب آزاد نیز انگلیسی از any- استفاده می‌کند اما روسی نمی‌تواند آن را با nibud- نشان دهد. انگلیسی و روسی دو گروه ضمیر نکره متفاوت دارند که در توزیع همپوشانی دارند، اما منطبق بر هم نیستند. هسپلمت (1997) پس از بررسی و مقایسه ضمایر نکره در این دو زبان به نقشه‌های معنایی زیر دست یافت:

شکل ۲- نقشه معنایی ضمایر نکره در زبان انگلیسی (Haspelmath, 1997)

شکل ۳- نقشه معنایی ضمائر نکرده در زبان روسی (Haspelmath, 1997)

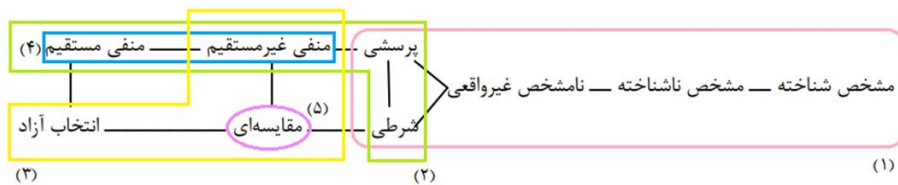
باید میان نقش‌های مختلف ضمایر نکره تمایز قایل شد چراکه زبان‌ها ممکن است برای این نقش‌های مختلف، صورت متفاوتی به کار ببرند. برای مثال در تمایز میان مشخص شناخته و مشخص ناشناخته، برخلاف زبان انگلیسی که برای هر دو گروه some-را به کار می‌برد، زبان آلمانی نمی‌تواند irgendjemand را برای مشخص شناخته به کار ببرد درحالی‌که مشخص ناشناخته را علاوه بر jemand با irgendjemand نیز نشان می‌دهد.

12. Mein Handy ist weg, (**irgend**)**jemand** muss es gestohlen haben.
My phone is gone someone must it stolen AUX
"My cell phone is gone, someone must have stolen it." (مشخص ناشناخته)
13. **Jemand**/***irgendjemand** hat angerufen – rate mal wer.
Someone AUX called guess just who
"Someone called-guess who." (مشخص، شناخته)

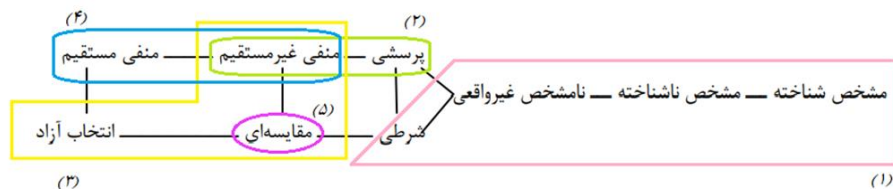
این تمایزها در زبان‌های ایرانی نو نیز وجود دارد. راسخ مهند (۱۳۹۴) کاربردهای ضمائر نکره را در پنج زبان ایرانی نو بررسی و مقایسه کرده و نقشه‌ی معنایی آنها را ترسیم نموده‌است. نمونه‌ای از این تمایزها را در زبان فارسی و زبان تاتی که زیرگروهی از زبان‌های حاشیه‌ی دریای خزر است می‌توان مشاهده کرد. این دو زبان در نقش‌های مختلف ضمائر نکره شباهت بسیاری با یکدیگر دارند و هر دو دارای پنج گروه یکسان هستند: (۱) با تکواژ «یک»، (۲) با تکواژ «کس»، (۳) با تکواژ «هر»، (۴) با تکواژ «هیچ»، (۵) با تکواژ «همه». اما برخلاف فارسی که هم گروه یک و هم گروه دوم را می‌توان با شرطی‌ها به‌کار برد، این گزاره‌ها را در زبان تاتی نمی‌توان با گروه دوم نشان داد و تنها با گروه یک کاربرد دارند.

14. *aga i nafar-i bind, ĉemen üyāGāyar.*
 if one person.IND saw 1SG awaken
 اگر یکے / کسی، را دیدی، بیدارم کن.

نقشه معنایی پیشنهادی راسخ مهند (۱۳۹۴) برای زبان فارسی و تاتی به شکل زیر است:

شکل ۴- نقشه معنایی ضمایر نکره در زبان فارسی (راسخ مهند، ۱۳۹۴)

شکل ۵- نقشه معنایی ضمایر نکره در زبان تاتی (راسخ مهند، ۱۳۹۴)

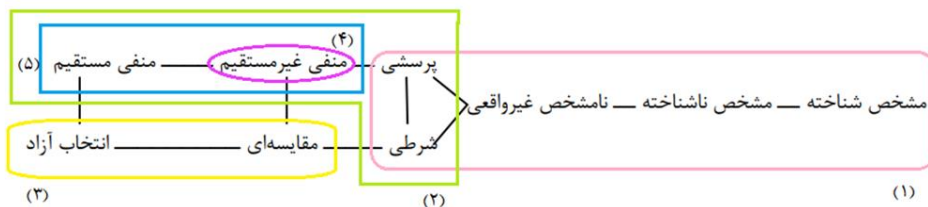
زبان مازنی زبان دیگری از گروه زبان‌های حاشیه دریای خزر است که در پژوهش راسخ مهند (۱۳۹۴) بررسی شده است. گروه‌های ضمایر نکره متفاوتی در این زبان و زبان فارسی وجود دارد. برای مثال در زبان فارسی گروه ضمایر همراه با هر (هرکسی) در نقش مقایسه‌ای و انتخاب آزاد و منفی غیرمستقیم به کار می‌رود که در زبان مازنی به چشم نمی‌خورد و به جای آن در نقش مقایسه‌ای و انتخاب آزاد از گروه ضمیر نکره همه در معنای هرکسی استفاده می‌شود.

15. *hame baledene in masele re hal hakene.*

Anyone can this question OM solve do

هرکسی بلده این مسأله را حل کنه.

شکل (۶) نقشه معنایی پیشنهادی راسخ مهند (۱۳۹۴) برای زبانی مازنی را نشان می‌دهد.

شکل ۶- نقشه معنایی ضمایر نکره در زبان مازنی (راسخ مهند، ۱۳۹۴)

در نتیجه نقشه معنایی ضمیر نکره پیشنهادی هسپلمت (۱۹۹۷) یک الگوی همگانی را نشان می‌دهد که با آن می‌توان تمایز و اشتراکات میان زبان‌ها را مشخص و آن‌ها را با یکدیگر مقایسه کرد. نقشه معنایی به ما این امکان را می‌دهد که نه تنها بررسی‌های بین‌زبانی داشته باشیم، بلکه بتوانیم در درون یک زبان نیز گویش‌های متنوع آن را مطالعه کنیم و به تفاوت‌ها و شباهت‌های ساخت‌های مختلف این گویش‌ها پی ببریم. در ادامه ضمائر نکره در چندین گویش گیلکی شرقی و چندین گویش گیلکی غربی بررسی و مقایسه شده و نقشه معنایی آنها با توجه به مطالعه و رویکرد پیشنهادی هسپلمت (۱۹۹۷) در ارائه نقشه معنایی ترسیم می‌شود.

۳- روش‌شناسی

این پژوهش از نوع کیفی است و داده‌ها، علاوه بر بومی بودن یکی از نویسندگان، از گفتار روزمره ۱۸ تن از گویشوران دوزبانه گیلک-فارسی، به روش نمونه‌گیری در دسترس، در شش شهر استان گیلان گردآوری شده‌است. گونه‌های گیلکی پژوهش، زبان گویشوران سه شهر رشت، بندرانزلی و صومعه‌سرا در غرب گیلان، و نیز سه شهر لاهیجان، املش و سیاهکل در شرق گیلان است. در میان افرادی که نویسندگان را در فرایند گردآوری داده‌ها یاری کردند، ۹ مرد و ۹ زن ۴۰ تا ۷۰ سال حضور داشتند و هر یک به سهم خود بازتاب‌دهنده بخشی از تنوع زبانی و فرهنگی گیلان بودند.

محل سکونت	غرب گیلان										شرق گیلان				مجموع
	رشت		بندرانزلی		صومعهسرا		لاهیجان		املش		سیاهکل				
	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن				
۵۰-۴۰	۱	-	-	-	۱	-	-	-	-	۱	-	-	۴		
۶۰-۵۰	۱	۱	-	۱	۱	-	۲	-	-	۱	-	-	۷		
۷۰-۶۰	-	۱	۱	-	-	۱	۱	-	-	۱	۱	-	۷		

جدول ۱- جامعه آماری پژوهش به تفکیک محل سکونت، سن و جنس

داده‌ها با مصاحبه‌های شفاهی و ضبط گفت‌وگوها گردآوری شد. در این فرایند، از گویشوران خواسته شد جملات منتخب مربوط به نقش‌های ضمیر نکره، برگرفته از هسپلمت (۱۹۹۷)، را به زبان گیلکی بازگردانند. جملات به‌دست‌آمده پس از گردآوری، آوانگاری و سپس تحلیل شد. در مرحله پایانی، یافته‌ها بر مبنای الگوی پیشنهادی هسپلمت (۱۹۹۷) در قالب

نقشه‌های معنایی ویژه هر گونه ترسیم گردید. این چارچوب تحلیلی امکان مقایسه نظاممند گویش‌ها و شناسایی شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود میان آن‌ها را فراهم آورد.

۴- تحلیل داده‌های پژوهش

در ادامه، داده‌های مرتبط به کاربرد نقش‌های مختلف ضمایر نکره در هر یک از گونه‌های زبان گیلکی ارائه، و در پایان هر بخش نقشه معنایی ضمایر نکره در آن گونه ترسیم می‌شود.

۴-۱- ضمایر نکره در گویش رشتی

نمونه‌هایی از کاربرد ضمایر نکره در گویش رشتی از زبان گیلکی به شرح زیر است:

مشخص شناخته: «i nafar» برای مرجعی به کار رفته‌است که هویتش برای گوینده آشکار ولی برای شنونده ناشناخته است.

16. i nafar-ə bi-d-əm dād z-ə o dowast-ə
one person-OM PST-see-1SG shout hit-3SG and run-3SG

یکی را دیدم که داد می‌زد و می‌دوید.

مشخص ناشناخته: «i nafar» برای مرجعی به کار رفته‌است که هویتش هم برای گوینده شناخته و هم برای شنونده ناشناخته است.

17. i nafar-ə sedâ-ye bi-šnavast-əm na-n-am ki
bu
one person-GEN sound-IND PST-hear-1SG NEG-know-1SG
who was.3SG

من صدای یکی را شنیدم، اما نمی‌دونم کی بود.

نامشخص غیرواقعی: «i nafar» برای مرجعی به کار رفته‌است که در جهان وجود واقعی ندارد.

18. i nafar-ə dige ji vavars
one person-IND other from ask.2SG

از یکی دیگه بپرس.

پرسشی: «čizi/ i nafar/ hiči» برای مرجعی نامشخص در جملات سوالی، به‌ویژه پرسش‌های قطبی به کار رفته‌است.

19. čizi bu-goft-i?
something PST-say-2SG

چیزی گفتی؟

20. *i nafar-ə bi-de-i?*
one person-OM PST-see-2SG

کسی را دیدی؟

21. *hiči bo-xord-i?*
nothing PST-eat-2SG

هیچی خوردی؟

شرطی: «*kəsi/ i nafar*» برای مرجعی نامشخص در جملات شرطی به کار رفته‌است.

22. *kəsi-yə bi-de-i ma-ra bidara kun*
someone-OM PST-see-2SG me-OM awake do.2SG
23. *i nafar-ə bi-de-i ma-ra bidara kun*
one person-OM PST-see-2SG me-OM awake do.2SG

اگر کسی را دیدی بیدارم کن.

منفی غیرمستقیم: «*kəsil/ hiči/ harčizi*» برای مرجعی نامشخص در بند درونۀ یک بند منفی به کار رفته‌است.

24. *fek nu-kun-əm kəsi an-a be-dan-ə*
think NEG-do-1SG someone this-OM SBJV-know-3SG
25. *fek nu-kun-əm hiči be-dan-ə*
think NEG-do-1SG no one SBJV-know-3SG

فکر نکنم کسی بلد باشد.

26. *fek nu-kun-əm harčizi-yə be-dan-ə*
think NEG-do-1SG everything-OM SBJV-know-3SG

فکر نکنم هرچیزی را بدونه.

مقایسه‌ای: «*hamə jâ/ harčizi*» برای مرجعی نامشخص در ساخت مقایسه‌ای به کار رفته‌است.

27. *ayə havâ az hamə jâ behtar-ə*
here weather from all place better-is

اینجا هوا از هرجایی بهتره.

28. *kəbâb az harčizi behtar-ə*
kabâb from everything better-is

کباب از هرچیزی بهتره.

انتخاب آزاد: «*harki/ hamə*» برای مرجعی در بافت‌هایی که هویت مرجع بر ارزش صدق جمله اثر نمی‌گذارد، به کار رفته‌است.

29. *harki tan-ə an masala-yə hal bu-kun-ə*
anyone can-3SG this problem-OM solve SBJV-do-3SG

هرکسی بلده این مسأله را حل کنه.

30. *hamə ton-an bay-an*
all can-3PL come-3PL

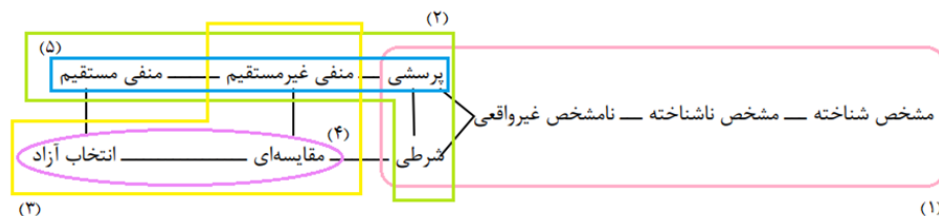
همه می‌تونن بیان.

منفی مستقیم: «*kəsi/hičkəs*» برای مرجعی نامشخص در بند اصلی ساخت‌های منفی به کار رفته‌است.

31. *man kəsi-yə ni-d-əm*
I someone-OM NEG-see-1SG
32. *man hičkəs-ə ni-d-əm*
I no one-OM NEG-see-1SG

من کسی را ندیدم.

بنابر نمونه‌های بالا در گویش رشتی، نقش‌ها و کاربردهای ضمایر نکره در پنج گروه قرار می‌گیرند: الف) با تکواژ «یک» مانند *i nafar* (ب) با تکواژ «کس» یا «چیز» مانند *kəsi* (ج) با تکواژ «هر» مانند *harki* (د) با تکواژ «همه» که اگر تنها به کار رود در معنی همه کس است ولی در موارد دیگر به همراه «چیز» یا «جا» می‌آید، مانند *hamə jâ* (ه) با تکواژ «هیچ» مانند *hičkəs*. نقشه معنایی ضمایر نکره در گویش رشتی از زبان گیلکی به شکل زیر است:

شکل ۷- نقشه معنایی ضمایر نکره در گویش گیلکی رشتی

راهنمای علائم: ۱. تکواژ «یک» ۲. تکواژ «کس/چیز» ۳. تکواژ «هر» ۴. تکواژ «همه» ۵. تکواژ «هیچ»

۴-۲- ضمایر نکره در گویش بندرانزلی

نمونه‌هایی از کاربرد ضمایر نکره در گویش بندرانزلی از زبان گیلکی به شرح زیر است:

مشخص شناخته:

33. *i nafar-ə bi-d-əm dâd zend-ə bo yo*
dowast-ə
one person-OM PST-see-1SG shout hit-PTCP is.3SG and run-3SG

یکی را دیدم که داد می‌زد و می‌دوید.

مشخص ناشناخته:

34. *Man i nafar-ə sedây-ə bi-šnavast-am amâ na-n-əm*
ki bo
 I one person-OM sound-GEN PST-hear-1SG but NEG-know-1SG who was

من صدای یکی را شنیدم، اما نمی‌دونم کی بود.

نامشخص غیرواقعی:

35. *i nafar-ə dige jâ vavars*
 one person-IND other from ask.2SG
 36. *har kasa jâ vavars*
 any one from ask.2SG

از یکی دیگه پرس.

پرسشی:

37. *i čiy-ə bo-goft-i?*
 one thing-OM PST-say-2SG
 38. *čizi bo-goft-i?*
 anything PST-say-2SG
 39. *hiči bo-goft-i?*
 nothing PST-say-2SG

چیزی گفتی؟

شرطی:

40. *age i nafar-ə bi-de-i ma-ra bidâra kun*
 If one person-OM PST-see-2SG me-OM awake do.2SG
 41. *age kasi-yə bi-de-i ma-ra bidâra kun*
 If someone-OM PST-see-2SG me-OM awake do.2SG

اگر کسی را دیدی بیدارم کن.

منفی غیرمستقیم:

42. *fek nu-kun-am i nafar balad bi-bə*
 think NEG-do-1SG one person know SBJV-is
 43. *fek nu-kun-am kasi balad bi-bə*
 think NEG-do-1SG someone know SBJV-is
 44. *fek nu-kun-am harkəs balad bi-bə*
 think NEG-do-1SG anyone know SBJV-is
 45. *fek nu-kun-am hiški balad bi-bə*
 think NEG-do-1SG no one know SBJV-is

فکر نکنم کسی بلد باشه.

مقایسه‌ای:

46. *ayə havâ az har jayi behtar-ə*
 here weather from any place better-is
 47. *ayə havâ az hametə jâ behtar-ə*
 here weather from all place better-is

اینجا هوا از هر جایی بهتره.

انتخاب آزاد:

48. *har kasi balad-ə a masala-ya hal bo-kon-ə*
 any one can-3SG this problem-OM solve SBJV-do-3SG
 49. *hamə tanad-ə javab ba-d-ad*
 all can-3SG answer SBJV-give-3PL

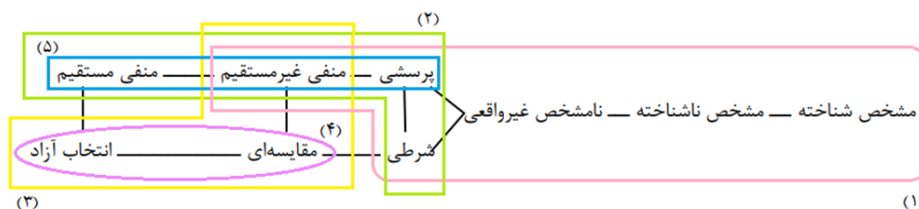
هر کسی بلده این مسأله را حل کنه.

منفی مستقیم:

50. *man kasi-yə ni-d-əm*
 I someone-OM NEG-see-1SG
 51. *man hičkas-a ni-d-əm*
 I no one-OM NEG-see-1SG

من کسی را ندیدم.

با توجه به داده‌های جمع‌آوری شده از گیلکی بندرانزلی، نقش‌ها و کاربردهای ضمایر نکره در پنج گروه قرار می‌گیرند: الف) با تکواژ «یک» مانند *i nafar* (ب) با تکواژ «کس» یا «چیز» مانند *kasi* (ج) با تکواژ «هر» مانند *harkəs* (د) با تکواژ «همه» که اگر تنها به کار رود در معنی همه‌کس است ولی در موارد دیگر به همراه «چیز» یا «جا» می‌آید، مانند *hametə jâ* (ه) با تکواژ «هیچ» مانند *hičkas*. شکل (۸) نقشه معنایی ضمایر نکره در گویش بندرانزلی را نشان می‌دهد.

شکل ۸- نقشه معنایی ضمایر نکره در گویش گیلکی بندرانزلی

راهنمای علائم: ۱. تکواژ «یک» ۲. تکواژ «کس/چیز» ۳. تکواژ «هر» ۴. تکواژ «همه» ۵. تکواژ «هیچ»

۴-۳- ضمائر نکره در گویش صومعه‌سرای

نمونه‌هایی از کاربرد ضمائر نکره در گویش صومعه‌سرای از زبان گیلکی به شرح زیر است:

مشخص شناخته:

52. *i nafar-ə bi-d-əm dâd z-ə va dovast-ə bo*
 one person-OM PST-see-1SG shout hit-3G and run-PTCP
 is.3SG

یکی را دیدم که داد میزد و می‌دوید.

مشخص ناشناخته:

53. *i nafar-ə sedâ-yə be-šdavast-am vali na-n-əm*
ki bo
 one person-OM sound-GEN PST-hear-1SG but NEG-know-1SG
 who was.3SG

من صدای یکی را شنیدم، اما نمی‌دونم کی بود.

نامشخص غیرواقعی:

54. *itə âdam-ə dige jâ vavars*
 one person-OM other from ask.2SG

از یکی دیگه بپرس.

پرسشی:

55. *čizi bo-goft-i?*
 something PST-say-2SG

چیزی گفتی؟

56. *Hiči bo-xurd-i?*
 nothing PST-eat-2SG

هیچی خوردی؟

شرطی:

57. *age kəsi-yə bi-de-i ma-ra viriz-ân*
 if someone-OM PST-see-2SG me-OM awaken-CAUS
 58. *age i nafar-ə bi-de-i ma-ra viriz-ân*
 if one person-OM PST-see-2SG me-OM awaken-CAUS

اگر کسی را دیدی بیدارم کن.

منفی غیرمستقیم:

59. *fek no-kon-əm kesi be-dən-ə*
 think NEG-do-1SG someone SBJV-know-3SG

60. *fek no-kon-əm hiči be-dən-ə*
 think NEG-do-1SG nothing SBJV-know-3SG
61. *fek no-kon-əm harčizi-yə be-dən-ə*
 think NEG-do-1SG anything-OM SBJV-know-3SG
62. *fek no-kon-əm hiči be-dən-ə*
 think NEG-do-1SG nothing SBJV-know-3SG

فکر نکنم کسی بلد باشد.

مقایسه‌ای:

63. *ayə havā az hamə jâ bihtar-ə*
 here weather from all place better-is

اینجا هوا از هرجایی بهتره.

64. *Ali har kasə jâ pildânatar-ə*
 Ali any one from older-is

علی از همه بلندتره.

انتخاب آزاد:

65. *harkəsi tan-ə an masale-yə hala kon-ə*
 anyone can-3SG this problem-OM solve do-3SG
66. *hame ton-an an masala-yə hala kon-ən*
 all can-3PL this problem-OM solve do-3PL

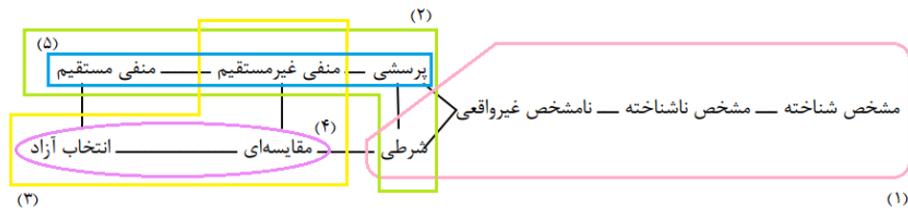
هرکسی بلده این مسأله را حل کنه.

منفی مستقیم:

67. *man hičkəs-ə ni-d-əm*
 I no one-OM NEG-see-1SG
68. *man kəsi-yə ni-d-əm*
 I someone-OM NEG-see-1SG

من کسی را ندیدم.

در گویش صومعه‌سرای، پنج گروه ضمایر نکره دیده می‌شود: الف) با تکواژ «یک» مانند i nafar ب) با تکواژ «کس» یا «چیز» مانند kəsi ج) با تکواژ «هر» مانند harkəsi د) با تکواژ «همه» که اگر تنها به کار رود در معنی همه کس است ولی در موارد دیگر به همراه «چیز» یا «جا» می‌آید مانند hamə jâ ه) با تکواژ «هیچ» مانند hičkəs. بر این اساس نقشه معنایی زیر برای گویش صومعه‌سرای پیشنهاد می‌شود:

شکل ۹- نقشه معنایی ضمائر نکره در گویش گیلکی صومعه‌سرای

راهنمای علائم: ۱. تکواژ «یک» ۲. تکواژ «کس/چیز» ۳. تکواژ «هر» ۴. تکواژ «همه» ۵. تکواژ «هیچ»

۴-۴- ضمائر نکره در گویش لاهیجانی

نمونه‌هایی از کاربرد ضمائر نکره در گویش لاهیجانی از زبان گیلکی به شرح زیر است:

مشخص شناخته:

69. *mu ye nafar-ə be-d-əm dâd zed-ə o šud-ə*
bu
 I one person-IND PST-see-1SG shout hit-3SG and go-PTCP
 Is.3SG

یکی را دیدم که داد می‌زد و می‌دوید.

مشخص ناشناخته:

70. *mu ye nafar-ə sedâ be-štows-am vali no-don-am*
ki bu
 I one person-IND sound PST-hear-1SG but NEG-
 know-1SG who was.3SG

من صدای یکی را شنیدم، اما نمی‌دونم کی بود.

نامشخص غیرواقعی:

71. *ye nafar-ə dige ji soâl bu-kon*
 one person-IND other from question IMP-do

از یکی دیگه بپرس.

پرسشی:

72. *čizi bu-t-i?*
 something PST-say-2SG

چیزی گفتی؟

73. *hiči bu-štows-i?*
 nothing PST-hear-2SG

هیچی شنیدی؟

شرطی:

74. *agə kəsi be-d-i ma viris-ân*
if someone PST-see-2SG me awaken-CAUS

اگر کسی را دیدی بیدارم کن.

75. *ye nafar-ə be-d-i ma doxân*
one person-OM PST-see-2SG me call

اگر یکی را دیدی صدام کن.

منفی غیرمستقیم:

76. *fik nu-kon-əm kəsi bo-don-ə*
think NEG-do-1SG someone SBJV-know-3SG

فکر نکنم کسی بلد باشد.

77. *fik nu-kon-əm haməči ma bot-ə bi*
think NEG-do-1SG everything me say-PTCP is

فکر نکنم همه چی را به من گفته باشد.

78. *fik nu-kon-əm harčizi-yə balad bo-bon*
think NEG-do-1SG anything-OM know SBJV-is

فکر نکنم هر چیزی را بلد باشد.

79. *fik nu-kon-əm hičkəs ba*
think NEG-do-1SG no one come

فکر نکنم هیچ کس بیاد.

مقایسه‌ای:

80. *Ali az hamə derâztar-ə*
Ali from all taller-is

علی از همه بلندتره.

81. *kəbâb az harči behtar-ə*
kabâb from anything better-is

کباب از هرچی بهتره.

انتخاب آزاد:

82. *harkə balad-ə inə bo-gu*
anyone can-is.3SG this-OM SBJV-say

83. *hamə ton-an jəvâb bed-ən*
all can-3PL answer give-3SG

هرکسی بلده این مسأله را حل کنه.

منفی مستقیم:

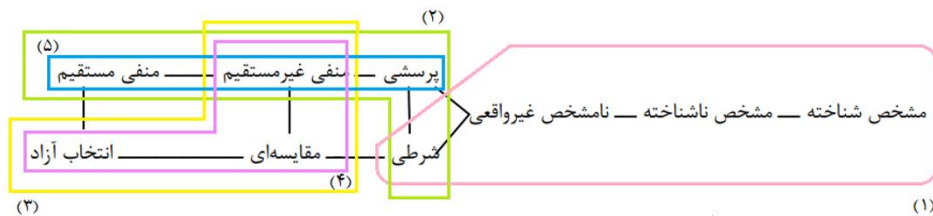
84. *mo kas-a na-da-ym*
I someone-OM NEG-see-1SG

من کسی را ندیدم.

85. *hičkəs no-ma*
no one NEG-came

هیچ‌کس نیومد.

بنابر نمونه‌های بالا در گویش لاهیجانی، نقش‌ها و کاربردهای ضمائر نکره در پنج گروه قرار می‌گیرند: الف) با تکواژ «یک» مانند *ye nafar* یا *yaktə* ب) با تکواژ «کس» یا «چیز» مانند *kəsi* ج) با تکواژ «هر» مانند *harkə* د) با تکواژ «همه» که اگر تنها به کار رود در معنی همه‌کس است ولی در موارد دیگر به همراه «چیز» یا «جا» می‌آید، مانند *haməči* ه) با تکواژ «هیچ» مانند *hičkəs*. شکل (۱۰) نقشه معنایی ضمائر نکره در گویش گیلکی لاهیجانی را نشان می‌دهد.

راهنمای علائم: ۱. تکواژ «یک» ۲. تکواژ «کس/چیز» ۳. تکواژ «هر» ۴. تکواژ «همه» ۵. تکواژ «هیچ»

۴-۵- ضمائر نکره در گویش املشی

نمونه‌هایی از کاربرد ضمائر نکره در گویش املشی از زبان گیلکی به شرح زیر است:

مشخص شناخته:

86. *ye nafar-a be-d-əm dâd z-a o dowost*
one person-OM PST-see-1SG shout hit-3SG and run.3SG

یکی را دیدم که داد می‌زد و می‌دوید.

مشخص ناشناخته:

87. *mo ye nafar-a sedâ be-štost-əm ama nu-don-əm*
ki bu

I one person-OM sound PST-hear-1SG but NEG-know-1SG
who was.3SG

من صدای یکی را شنیدم، اما نمی‌دونم کی بود.

نامشخص غیرواقعی:

88. Az ye nafar de bo-pors
From one person other IMP-ask.2SG

از یکی دیگه بپرس.

پرسشی:

89. čizi bu-t-i?
Something PST-say-2SG

چیزی گفتی؟

شرطی:

90. age kasi ba-d-i ma-rə viris-ân
if someone PST-see-2SG me-OM awaken-CAUS

اگر کسی را دیدی بیدارم کن.

منفی غیرمستقیم:

91. baeid don-əm kasi bo-don-ə
unlikely know-1SG someone SBJV-know-3SG

فکر نکنم کسی بلد باشد.

92. fek no-n-əm haməči be-gə
think NEG-do-1SG everything SBJV-say.2SG

فکر نکنم همه‌چی رو بگه.

93. fek no-n-əm harči balad bo-bon
think NEG-do-1SG anything can SBJV-is

فکر نکنم هر چیزی رو بلد باشد.

مقایسه‌ای:

94. Ali az hamə piltar-ə
Ali from all older-is
95. Ali har kasə ji piltar-ə
Ali any one from older-is

علی از همه بلندتره.

انتخاب آزاد:

96. *harkasi ton-a in-a hala kon-a*
anyone can-3SG this-OM solve do-3SG
97. *hame ton-an javâb had-an*
all can-3PL answer give-3PL

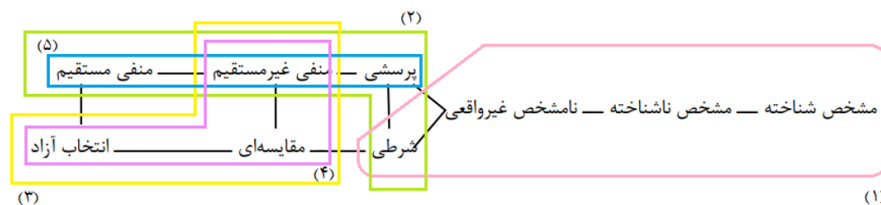
هر کسی بلده این مسأله را حل کنه.

منفی مستقیم:

98. *mo kas-a na-d-am*
I someone-OM NEG-see-1SG
99. *mo hičkas-a na-d-am*
I no one-OM NEG-see-1SG

من کسی را ندیدم.

در گویش املشی، پنج گروه ضمائر نکره دیده می‌شود: الف) با تکواژ «یک» مانند *ye nafar* (ب) با تکواژ «کس» یا «چیز» مانند *kasi* (ج) با تکواژ «هر» مانند *har kasi* (د) با تکواژ «همه» که اگر تنها به کار رود در معنی همه کس است ولی در موارد دیگر به همراه «چیز» یا «جا» می‌آید مانند *haməči* (ه) با تکواژ «هیچ» مانند *hičkas*. نقشه معنایی ضمائر نکره در گویش گیلکی املشی به شکل زیر است:

شکل ۱۱- نقشه معنایی ضمائر نکره در گویش گیلکی املشی

راهنمای علائم: ۱. تکواژ «یک» ۲. تکواژ «کس/چیز» ۳. تکواژ «هر» ۴. تکواژ «همه» ۵. تکواژ «هیچ»

۴-۶- ضمائر نکره در گویش سیاهکلی

نمونه‌هایی از کاربرد ضمائر نکره در گویش سیاهکلی از زبان گیلکی به شرح زیر است:

مشخص شناخته:

100. *ye nafar-a be-d-em dâd zad-a bo dowa-s-a*
bo
one person-OM PST-see-1SG shout hit-PTCP is.3SG run.PTCP
is.3SG

یکی را دیدم که داد می‌زد و می‌دوید.

مشخص ناشناخته:

101. *mo ye nafar-ə sedâ be-šdost-am amâ no-donest-am*
ki bu
 I one person-OM sound PST-hear-1SG but NEG-know-1SG
 who was

من صدای یکی را شنیدم، اما نمی‌دونم کی بود.

نامشخص غیرواقعی:

102. *ye nafar-ə də ji vapors*
 one person-IND other from ask.2SG

از یکی دیگه بپرس.

پرسشی:

103. *čizi bo-t-i?*
 something PST-say-2SG

چیزی گفتی؟

شرطی:

104. *kasi be-d-i ma-ra bidara kon*
 someone PST-see-2SG me-OM awake do.2SG

اگر کسی را دیدی بیدارم کن.

منفی غیرمستقیم:

105. *gamon nu-kun-am kasi donest-i bon*
 think NEG-do-1SG someone know-PTCP is

فکر نکنم کسی بلد باشه.

106. *gamon nu-kun-am hamāči bu-goy*
 think NEG-do-1SG everything SBJV-say

فکر نکنم همه‌چیز را بگه.

مقایسه‌ای:

107. *ere havâ az har jayi biyahtar-ə*
 here weather from any place better-is

اینجا هوا از هرجایی بهتره.

108. *Ali az hame derâztar-ə*
 Ali from all taller-is

علی از همه بلندتره.

انتخاب آزاد:

109. *har kasə balad-ə in-ə hala kun-ə*
any one can-is this-OM solve do-3SG

هرکسی بلده این مسأله را حل کنه.

110. *hame ton-an ban*
all can-3PL come

همه می‌تونن بیان.

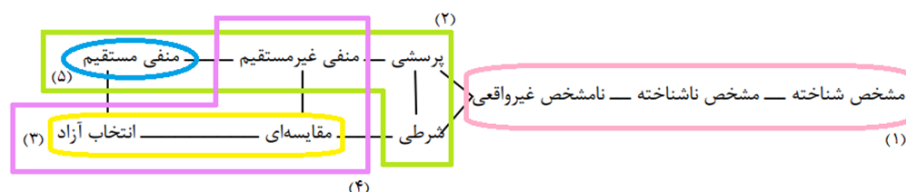
منفی مستقیم:

111. *mu kase na-d-əm*
I someone NEG-see-1SG

112. *mu hičkə na-d-əm*
I no one NEG-see-1SG

من کسی را ندیدم.

با توجه به داده‌های جمع‌آوری شده از گویشوران سیاهکل، پنج گروه ضمائر نکره وجود دارد: الف) با تکواژ «یک» مانند *ye nafar* (ب) با تکواژ «کس» یا «چیز» مانند *kasi* (ج) با تکواژ «هر» مانند *harkəs* (د) با تکواژ «همه» که اگر تنها به کار رود در معنی همه‌کس است ولی در موارد دیگر به همراه «چیز» یا «جا» می‌آید مانند *haməči* (ه) با تکواژ «هیچ» مانند *hičkə*. شکل (۱۲) نقشه معنایی ضمائر نکره در گویش گیلکی سیاهکلی را نشان می‌دهد.

شکل ۱۲- نقشه معنایی ضمائر نکره در گویش گیلکی سیاهکلی

راهنمای علائم: ۱. تکواژ «یک» ۲. تکواژ «کس/چیز» ۳. تکواژ «هر» ۴. تکواژ «همه» ۵. تکواژ «هیچ»

۵- نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر، براساس چهارچوب هسپلمت (1997) به بررسی ضمائر نکره در چندین گویش گیلکی غربی و شرقی پرداخته شد. جدا از تفاوت‌های آوایی و واژگانی اندکی که در زبان گویشوران منطقه شرقی و غربی گیلان وجود دارد، این دو منطقه به‌طور کلی در کاربرد ضمائر نکره عملکرد مشابهی دارند. با توجه به نقشه معنایی ضمائر نکره در شهرهای مذکور

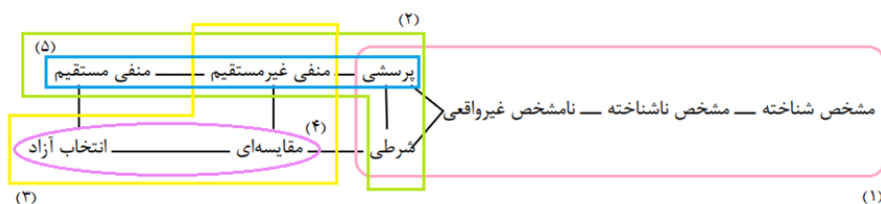
می‌توان دید که گرچه در هر دو منطقه پنج گروه مختلف ضمایر نکره مشترک است، تفاوت‌هایی نیز در کاربرد این ضمایر در گونه‌های مختلف زبان گیلکی مشاهده می‌شود:

الف) در گویش‌های گیلکی غربی تکواژ «یک» در نقش پرسشی و شرطی نیز به کار می‌رود، چیزی که در گویش‌های گیلکی شرقی تقریباً وجود ندارد.

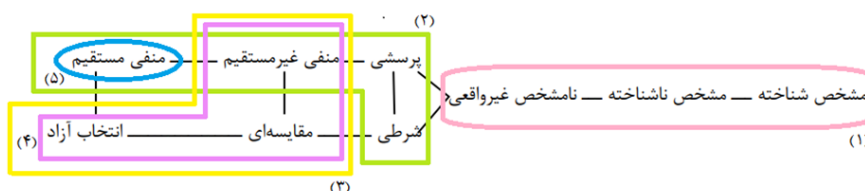
ب) تکواژ «همه» در گیلکی شرقی در نقش منفی غیرمستقیم بیشتر به چشم می‌خورد، در حالی که در موارد بررسی از گیلکی غربی، این تکواژ در نقش منفی غیرمستقیم مشاهده نشد.

ج) تکواژ «هیچ» در گویش‌های گیلکی غربی کاربرد بیشتری دارد و علاوه بر نقش منفی مستقیم، در نقش‌های پرسشی و منفی غیرمستقیم نیز استفاده می‌شود اما در گویش‌های گیلکی شرقی این تکواژ عمدتاً در نقش منفی مستقیم دیده می‌شود.

نقشه‌های معنایی ضمایر نکره به دست آمده از گویش‌های مورد نظر از اصل پیوستگی معنایی کرافت (2003) نیز تبعیت می‌کنند، به این معنی که نقش‌های ضمایر نکره در گروه‌های موجود به هم پیوسته است و میان آن‌ها فاصله‌ای وجود ندارد و به گفته هسپلمت (2003) به هم پیوسته هستند. یافته‌های این پژوهش و نقشه‌های معنایی به دست آمده عملکرد مشابه ضمایر نکره در گونه‌های مختلف زبان گیلکی را نشان می‌دهد و نتیجه مقایسه این گونه‌ها را می‌توان در قالب نقشه‌های معنایی زیر از کاربرد ضمایر نکره در گویش گیلکی غربی و گویش گیلکی شرقی نشان داد:

شکل ۱۳- نقشه معنایی ضمایر نکره در گویش گیلکی غربی

شکل ۱۴- نقشه معنایی ضمایر نکره در گویش گیلکی شرقی

از یافته‌ها می‌توان استنباط کرد که رفتار مشابه گونه‌های مختلف زبان گیلکی تا حد زیادی ناشی از نزدیکی جغرافیایی شهرهای استان گیلان است و این امر انسجام زبانی آن‌ها را تقویت کرده‌است؛ چراکه فاصله اندک مناطق، امکان تفاوت‌های چشمگیر را در ساختار زبانی کاهش داده‌است. با این حال، تفاوت‌های جزئی نقش‌های ضمائر نکره را می‌توان تا حدی نتیجه تماس زبانی دانست. گویش‌های گیلکی شرقی به دلیل مجاورت با زبان مازنی و گویش‌های غربی به سبب تماس بیشتر با تالشی و فارسی معیار، الگوهای متفاوتی را در برخی از نقش‌های ضمائر نکره نشان می‌دهد. برای نمونه، کاربرد گسترده‌تر تکواژ «هیچ» در گویش‌های غربی ممکن است از ساخت‌های منفی در فارسی معیار تأثیر پذیرفته باشد، درحالی‌که کاربرد محدود آن در گویش‌های شرقی، نزدیکی بیشتری با الگوهای زبان مازنی دارد. به همین ترتیب، کاربرد تکواژ «یک» در نقش‌های پرسشی و شرطی در گویش‌های غربی را می‌توان حاصل تأثیر تماس با تالشی یا فارسی دانست. بنابراین، شباهت‌های گسترده میان گونه‌های شرقی و غربی گیلکی محصول انسجام درونی و نزدیکی جغرافیایی است، درحالی‌که تفاوت‌های جزئی میان آن‌ها را می‌توان به نوع و شدت تماس زبانی هر منطقه با زبان‌های همجوار نسبت داد.

واضح است که نقشه معنایی امکان مقایسه این گویش‌ها و پی بردن به تفاوت‌ها و شباهت‌های میان آن‌ها را برای ما فراهم کرده‌است. نقشه‌های معنایی گوناگونی عملکرد عناصر دستوری در زبان‌های متفاوت را برای ما آشکار می‌کند، گرچه این گوناگونی‌ها بی‌نهایت نیست و راهکارهای محدودی برای هر ساخت وجود دارد، این مدل از همگانی‌ها تبعیت می‌کند و به کمک آن‌ها می‌توان ساخت‌های مختلف زبان را نه تنها به صورت بینا زبانی، بلکه به صورت درون زبانی نیز بررسی کرد و همچنین به مسیر دستوری‌شدگی آنها پی برد (Haspelmath, 2003: 230). نقشه‌های معنایی مشکل چندمعنایی بودن یک عنصر زبانی را نیز کمرنگ می‌کند و با تبیین نقش‌های گوناگونی که یک عنصر زبانی می‌تواند داشته باشد این مسأله را به خوبی نشان می‌دهد و شفاف می‌کند. اگر دو نقش متفاوت در یک زبان با یک عنصر زبانی مشخص نشان داده شود، ممکن است زبانی دیگر این دو نقش را با دو عنصر زبانی متفاوت بیان کند. مدل نقشه معنایی در بررسی‌های در زمانی بسیار کارآمد است و به کمک آن می‌توان علاوه بر ارائه آنچه در حال حاضر در زبان به کار می‌رود، مسیر پیش‌روی یک زبان و همچنین زبان‌های ممکن را پیش‌بینی کرد. این مدل همچنین نه تنها در مطالعه تطبیقی عناصر

دستوری بسیار مفید و راهگشاست، بلکه عناصر واژگانی را نیز می‌توان در این چهارچوب تحلیل و بررسی نمود. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت نقشه معنایی یک الگوی همگانی و در مطالعات رده‌شناسی و گویش‌شناسی ابزاری بسیار مؤثر است و می‌تواند روشنگر راه پژوهش‌های آینده باشد تا به درک بهتری از زبان‌ها بلکه زبان‌های هم‌خانواده و حتی گویش‌های یک زبان برسیم. مدل نقشه معنایی در بسیاری از پژوهش‌ها ابزاری کاربردی شناخته شده‌است و پژوهشگران را در ترسیم نظام‌مند روابط میان عناصر دستوری و واژگانی یاری می‌کند. در نتیجه به‌کارگیری این مدل در مطالعات رده‌شناسی زبان‌های ایرانی علاوه‌بر ارائه همگانی‌ها، تفاوت‌های ناشی از تماس زبانی و دستوری‌شدگی را نیز در این زبان‌ها نشان می‌دهد. تحقیقات آینده می‌تواند با استفاده از این مدل به الگوهای همگانی در زبان‌های ایرانی پی ببرد و درک ما را از تفاوت‌ها و شباهت‌های آنها عمق ببخشد.

منابع

- انوری حسن و احمدی گیوی حسن. دستور زبان فارسی ۲. تهران: فاطمی، ۱۳۷۴.
- بختیاری مرکیه فرزاد. نشانه نکره در زبان‌های ایرانی حوزه البرز - کاسپین (تالشی، تاتی، گیلکی و تبری). کنفرانس بین‌المللی بررسی مسائل جاری زبان‌ها، گویش‌ها و زبان‌شناسی، اهواز، ایران، ۱۳۹۵؛ ۱۴-۱۵. <https://civilica.com/doc/600196>
- خانلری ناتل پرویز. دستور زبان فارسی. تهران: توس، ۱۳۶۶.
- راسخ مهند محمد. کاربردهای مختلف ضمایر نکره در برخی زبان‌های ایرانی نو. دومین همایش بین‌المللی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی: گذشته و حال، ۱۳۹۴؛ ۲۰۳-۲۲۶.
- مهدویان سیده زینب، شعبانی منصور و دانای طوس مریم. نفی بند و غیربند در زبان گیلکی (گونه لاهیجانی) از منظر رده‌شناسی. زبان فارسی و گویش‌های ایرانی، ۱۴۰۱، ۱(۱۳): ۱۰۱-۱۲۳. DOI:10.22124/plid.2022.21376.1584
- Anderson, L. B. Evidentials, paths of change, and mental maps: typologically regular asymmetries. In: Chafe W, Nichols J. (eds.) *Evidentiality: The linguistic encoding of epistemology*. Norwood: Ablex; 1986, 273-312.
- Burlingame, A. *Ugaritic indefinite pronouns: Linguistics, Social, and Textual Perspectives*. PhD dissertation. Chicago: The University of Chicago; 2021. 786p.
- Croft, W. *Radical construction grammar*. Oxford: Oxford University Press; 2001.
- Croft, W. *Typology and universals*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press; 2003.
- Croft, W. *Morphosyntax Construction of the World's Languages*. Cambridge: Cambridge University Press; 2022.

- Croft, W. On two mathematical representations for semantic maps. *Zeitschrift für Sprachwissenschaft*, 2022, 41(1): 67–87. DOI:10.1515/zfs-2021-2040
- De Haan F. On representing semantic maps. In: E-MELD Language Documentation Conference 2004: Workshop on Linguistic Databases and Best Practice; Tucson, AZ. Tucson: University of Arizona; 2004.
- Georgakopoulos T, Polis S. The semantic map model: State of the art and future avenues for linguistic research. *Lang Linguist Compass*. 2018,12(2): 1-33. DOI:10.1111/lnc3.12270
- Haspelmath, M. *Indefinite pronouns*. Oxford: Clarendon; 1997.
- Haspelmath, M. The geometry of grammatical meaning: semantic maps and cross-linguistic comparison. In: Tomasello M. (ed.) *The new psychology of language*. Vol. 2. Mahwah (NJ): Erlbaum; 2003, 211-242.
- Jasbi, M. Three types of indefinites in Persian: Simple, complex, and antidefinite, *Semantics and Linguistic Theory*, 2016, 26: 244-263. DOI: 10.3765/salt.v26i0.3807
- Juutinen, M. & Mettovaara, J. Saamelaiskielten indefiniittipronominien jäljillä. In: Alnajjar K. (ed.) *Multilingual Facilitation*. Helsinki: University of Helsinki; 2021, 104–127. DOI:10.31885/9789515150257.11
- Kahnemuyipor, A. Shabani, M. & Taghipour, S. Gilaki reverse Ezafe: The two faces of a nominal linker. *Syntax*. 2024, 1-17. DOI:10.1111/synt.12277
- Kemmer, S. Human cognition and the elaboration of events: some universal conceptual categories. In: Tomasello M. (ed.) *The new psychology of language*. Vol. 2. Mahwah (NJ): Erlbaum; 2003, 89-118.
- Kinuhata, T. & Whitman, J. The Genesis of Indefinite Pronouns in Japanese and Korean. *Japanese/Korean Linguistics*. 2011, 18: 88–100.
- Mohammadirad, M. & Rasekh-Mahand, M. Instrumental semantic map in Western Iranian languages. *STUF- Language Typology and Universals*, 2017, 70(4): 579-610. DOI:10.1515/stuf-2017-0025
- Rasekh-Mahand, M. & Izadifar, R. Expanding the dative semantic map: the functions of the postposition =*rā* in the Tātic language group. *Folia Linguistica*, 2022, 56(1):153-182. DOI:10.1515/flin-2022-2007
- Rasekh-Mahand, M. & Parizadeh, M. Different functions of 'rā' in New Persian: A semantic map analysis. *Journal of Historical Linguistics*, 2024, 14(1): 31-57. DOI:10.1075/jhl.21056.ras
- Rastorgueva, V. S. et al. *Giljanskij jazyk*(Gilaki Language).Mosko: Izdatel'stvo "Nauka"; 1971.
- Stassen, L. *Intransitive predication*. Oxford: Oxford University Press; 1997.
- Stilo, D. Gīlān x. Languages. In: Encyclopædia Iranica. Vol. X, Fasc. 6. 2012, 660–668.
- Van Alsenoy, L. & Van der Auwera, J. Indefinite pronouns in Uralic languages. In: Miestamo M, Tamm A, Wagner-Nagy B. (eds.) *Negation in Uralic*

- languages*. Amsterdam: John Benjamins; 2015, 593-628. DOI:10.1075/tsl.108.19als
- Van der Auwera, J. & Plungian, V. A. Modality's semantic map. *Linguistic Typology*, 1998, 2(1): 79-124.
- Van der Auwera, J & Koohkan, S. Extending the typology: negative concord and connective negation in Persian. *Linguistic Typology at the Crossroads*, 2022, 2(1): 1-36. DOI:10.6092/issn.2785-0943/13883
- Von Heusinger, K. & Sadeghpour, R. The specificity marker-*e* with indefinite noun phrases in Modern Colloquial Persian. In: Balogh A, Latrouite A, Van Valin Jr R. D. (eds.) *Nominal anchoring: Specificity, definiteness and article systems across languages*. Berlin: Language Science Press; 2020, 115-147. DOI: 10.5281/zenodo.404968
- Wischer, I. Grammaticalization. In: Brown K. (ed.) *Encyclopedia of language and linguistics*. 2nd ed. Vol. 5. Oxford: Elsevier; 2006, 129-135. DOI:10.1016/B0-08-044854-2/00192-9

روش استناد به این مقاله:

کشاوری شگری شادی و راسخ‌مهند محمد. ضمایر نکره در گونه‌های مختلف زبان گیلکی، زبان فارسی و گویش‌های ایرانی،

DOI: 10.22124/plid.2025.31093.1721 ۸۵-۵۷ : (۱۸)۲ : ۱۴۰۳

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

